

Zelo zanimiv in informativno bogat je dodatek, ki vsebuje zgoščeno kronologijo 1945–1987. Pohvalno velja omeniti še izbrano slikovno gradivo. Ker je v knjigi nekajkrat omenjena Ciglarjeva ulica, naj opozorim, da gre za Ciglerjevo ulico (po Janezu Ciglerju).

Pibemikovo knjigo je mogoče pohvaliti najmanj z dveh strani: kot dragocen literarnozgodovinski in kulturnozgodovinski prispevek in kot zelo berljivo in kar napeto biografijo pesnika, katerega recepcija po dosedanjih ovirah končno le prehaja v normalne okvire.

Andrijan Lah
Ljubljana

OKARPATSKEM DIALEKTOLOŠKEM ATLASU (OKDA)

– *Obščekarpatskij dialektologičeskij atlas, Vstupitel'nyj vypusk, Makedonska akademija na naukite i umetnostite, Skopje 1987, 184 str. in 4 karte;*

– *Obščekarpatskij dialektologičeskij atlas II, Nauka, Moskva 1988, 241 str.*

Znatnemu številu nacionalnih in regionalnih lingvističnih atlasov se v zadnjih letih pridružujejo veliki mednarodni projekti, kot sta v prvi vrsti Evropski lingvistični atlas (ALE) in Slovanski lingvistični atlas (OLA). Za oba so pobude nastale že pred vojno, se uresničevale v letih po njej, do izida pa je prišlo šele v zadnjih letih. Tako sta izšla prva dva zvezka ALE – na Nizozemskem 1983. in 1986. leta ter po en fonetični (Refleksi *ě, Beograd 1988) in leksikalno-besedotvorni zvezek OLA (Živalski svet, Moskva 1988). Z devetimi točkami v ALE in s petindvajsetimi v OLA je predstavljen tudi slovenski jezik, ali bolje – njegova narečja. Tu pa bi želeli predstaviti Karpatski dialektološki atlas (OKDA), pri katerem Slovenci zaradi specifičnosti problematike sicer ne sodelujemo, je pa zanimiv tudi za nas.

OKDA je rezultat dela Mednarodne komisije za proučevanje narodne kulture Karpatov in Balkana in Komisije za jezikovne kontakte pri Mednarodnem komiteju slavistov. Kolektiv OKDA se je osnoval postopoma. Pobudnik in usklajevalec dela je bil Institut slavjanovedenja i balkanistiki Akademiji nauk SSSR. Pri atlasu so sodelovali dialektologi v okviru akademij znanosti iz ČSSR, Madžarske, Poljske, SFRJ, ZSSR (tudi nacionalnih) in Bolgarije, ki pa je leta 1982 sodelovanje prekinila (tudi pri OLA). Predstavniki posameznih komisij tvorijo Mednarodni redakcijski kolegij OKDA; predseduje mu S. B. Bernštejn. Posamezni zvezki imajo še svoj redakcijski kolegij in odgovornega urednika. Do sedaj sta izšla torej dva zvezka: uvodni in drugi, medtem ko je prvi še v tisku.

Uvodni zvezek OKDA je izdala Makedonska akademija znanosti in umetnosti, zahtevni tisk v nakladi 1000 izvodov pa je opravila Minerva iz Subotice. Redakcijski kolegij zvezka sestavljajo: B. Vidoeski (odgovorni urednik), D. Petrović in S. Remetić. Naslovna stran, takoj za njo naštete znanstvene institucije – sodelavke OKDA, Mednarodni redakcijski kolegij OKDA, Redakcijski kolegij zvezka in kratki predgovor S. B. Bernštejna so napisani kar v treh jezikih: v makedonskem (kot jeziku izdajatelja), ruskem in francoskem, preostalo besedilo pa je v ruščini.

V Uvodnem poglavju se seznanimo z razvojem ideje o Atlasu, z njegovimi cilji in metodami. Če upoštevamo kompleksnost dela, je bila od ideje do realizacije razmeroma kratka pot. Začetek dela postavlja v leto 1973, med 1975–1979 je bila izdelana vprašalnica (izšla šele leta 1981), v letih 1977–1981 pa so že zbrali gradivo. Leta 1981 je bila določena transkripcija (OLA), istočasno pa so začeli s kartografiranjem. Že v pripravljalni fazi je delo za OKDA zahtevalo sodelovanje strokovnjakov različnih jezikov in ved, saj morajo karte odražati pojave tako sorodnih kot nesorodnih jezikov oziroma njihovih narečij. K sodelovanju so pritegnili strokovnjake s področij medjezikovnih kontaktov, etnografe, folkloriste, antropologe in druge, tako da je Atlas pravo interdisciplinarno delo. Zajema področje med severnimi obronki Karpatov in Donavo ter zahodne predele Balkanskega polotoka; to je področje s podobnimi značilnostmi gospodarskih dejavnosti, načina življenja, geografskih pogojev oziroma področje s karpatskim tipom pastirstva (krajevna mobilnost), kar pogojuje leksikalno-semantične identičnosti, t. i. karpatizme, nastale v procesu dolgotrajnega kontaktiranja in interference lingvističnih idiomov. To narekuje sam cilj Atlasa: odkriti te analogne elemente raznega izvora (karpatizme) prav na ravni narečij, dokazati določeno nepretrganost (ali pa odsotnost) njihovega pojavlja-

nja v narečjih karpatsko-balkanskega področja. Spričo tolikšne raznolikosti jezikov, kot so: albanski, madžarski, makedonski, moldavski, poljski, romunski, slovaški, srbohrvaški, ukrajinski in češki, je po mnenju avtorjev možen samo sinhroni pristop obravnavanja problemov in to samo na leksikalno-semantični jezikovni ravni. To upravičuje tudi dejstvo, da je velik del v OKDA obravnavanega področja (vsaj karpatskega) zajet v številnih regionalnih in nacionalnih atlasih. V Uvod je vnesena tudi prava mala študija o karpatistiki kot veji jezikoslovja. Avtorji opozarjajo na pomanjkljivosti, jih ob koncu knjige navedejo, deloma tudi vzroke zanje. Zavedajo se, da kljub 785 vprašanj obsegajoči vprašalnici ostaja vrsta pomembnih pojavov nezajetih. Premalo so predstavljeni tudi nekateri jeziki, npr. albanski – samo z eno točko in to na ozemlju SFRJ – in romunski, za katerega so podatki črpani iz že objavljenih atlasov (v originalni transkripciji, na karti označeno z r = rekartografrano). Neomenjena je ostala največja pomanjkljivost oziroma škoda, ki pa je niso zagrešili avtorji Atlasa: z izstopom Bolgarov iz tega projekta je ostal popolnoma nepredstavljen bolgarski jezik in s tem obsežno področje v bistvu centralnega dela Balkana.

Sledi poglavje z osnovnimi podatki o atlasu. Na že prej omenjenem teritoriju sestavlja mrežo OKDA 210 naseljenih krajev (na karti in v komentarju označeni z zaporednimi številkami), v katerih je pastirstvo in z njim povezana predelava mleka ena glavnih dejavnosti prebivalcev v sedanjem (ali preteklem) času. Vključene so tudi nekatere vasi z drugojezično naselitvijo glede na dano jezikovno okolje (npr. kar pet ukrajinskih vasi na Slovaškem). Natančno je opisana čista karta, t. i. blankovka, ki je sestavljena iz severnega in južnega dela v različnih merilih. Gradivo so zbirali dialektologi – specialisti za posamezna področja v letih 1977–1981 s pomočjo vprašalnice OKDA. Informatorje so izbirali med avtentičnimi krajevnimi prebivalci, ki so bili ponavadi slabo izobraženi, dobro pa so poznali način življenja svojega kraja.

V poglavju Osnovni principi kartografranja v OKDA izvemo, da sta v Atlasu predstavljena dva osnovna tipa kart: leksikalne (od pomena k besedi) in semantične (od besede k pomenu). Narečne različnosti kartografranskega objekta ali pojma so predstavljene s pomočjo sistema geometrijskih znakov. Zaporedje osnovnih znakov: kroga, kvadrata in trikotnika je obvezno, drugi si sledijo poljubno. Karpatizem je ponavadi označen s polnim krogom. Z modifikacijami posameznih znakov so označene različne stopnje antitez. Načela kartografranja so podana natančno in jasno, tako da sestavjalci kart res ne bi smeli imeti težav. Tu je predstavljen tudi kriterij za izbor leksike, vsebovane v kartah OKDA: to je tradicionalna leksika kmečkega življa, upoštevana pa so tudi poimenovanja sorazmerno novih predmetov pa tudi novi pomeni poimenovanj, ki so bili v govor sprejeti v zadnjih desetletjih. Na samih kartah je prostor še za naslov karte v ruščini (s številko vprašanja), ki je pri semantičnih kartah preveden še v francoščino, za sestavjalca karte in za legendo, ki vsebuje seznam znakov z odgovarjajočimi leksemi oziroma pomeni, vnesenimi na karto. Pomemben sestavni del OKDA so komentarji, dodani vsaki karti. Komentarji k leksikalnim kartam se nekoliko razlikujejo od tistih k semantičnim; oboji pa vsebujejo t. i. indeksi, to je spisek kartografranih narečnih poimenovanj ali pomenov v posameznih krajih. V komentarju se podajo tudi vsi problemi in zapažanja v zvezi z zbiranjem gradiva, stanjem gradiva ali posebnostmi pri kartografranju. Podano in komentirano je tudi gradivo, ki iz kakršnihkoli razlogov ne omogoča sestavitve karte. Ob koncu poglavja je predstavljena še transkripcija OKDA – to je transkripcija OLA. Dodane so preglednice znakov za samoglasnike in soglasnike ter njihov opis.

Sledi Ilustrativni material – po dve semantični in leksikalni karti z vsem, kar spada zraven, samo komentarji k trem leksikalnim in šestim semantičnim kartam in pet primerov nekartografranskega gradiva. Tako naj bi si bralci ustvarili sliko prihodnjih zvezkov Atlasa. Manjka le primer za napovedane zbirne karte.

Uvodni zvezek vsebuje seveda tudi podatke o raziskovanih naseljih in informatorjih, o kronologiji dela in sodelavcih v vseh fazah nastajanja OKDA (od 1973 do 1986).

Da bi bilo uporabniku Atlasa še bolj jasno, kaj lahko pričakuje v naslednjih zvezkih, je ponovno natisnjena nekoliko izpopolnjena Vprašalnica OKDA, pomemben rezultat dela Mednarodnega kolektiva OKDA, ki ima tudi samostojen znanstveni pomen. Vprašalnica vsebuje 785 leksikalnih in semantičnih vprašanj, razdeljenih na petnajst poglavij z naslednjimi naslovi: Leksika vsakdanjega življenja (dom, gospodarska poslopja, obleka, obutev, posoda, hrana, družina, sorodstvo), Verovanja, obredi, običaji, Glasbeni instrumenti, Deli človeškega telesa in bolezn, Fizične sposobnosti človeka in z njimi povezane dejavnosti, Rastlinstvo, Vaško gospodarstvo, Ljudsko meroslovje, Delovno orodje, tkal-

stvo, čebelarstvo, Sekanje gozda in obdelava lesa, Živalstvo, Pastirstvo, Relief, Naravni pojavi in Nepregibne besede. Glede na število vprašanj v posameznih poglavjih opazimo, da je poudarek na leksiki vsakdanjega življenja (306 vpr.) in na pastirski terminologiji (149 vpr.).

Zadnje strani Uvodnega zvezka so zapolnjene s spiskom okrajšav in dogovorjenih znakov ter s kazalom.

Tako vsebinski kot oblikovni vtis Uvodnega zvezka je zelo dober. Sprva nas preseneti za atlase nekoliko majhen format (13,8 × 20,1 cm), vendar so karte na precej večjem (39,5 × 29,2 cm), zloženem in vpetem takoj za stranjo s komentarjem kartografirane besede. Tehnično je knjiga sicer preprosto, vendar lepo urejena, karte so izdelane natančno in estetsko. Zasedli smo dve, skorajda zanemarljivi odstopanji od načel: znaki so pred številko kraja, namesto pod njo in na legendi manjka naslov karte s številko vprašanja, kar je tako že podano v desnem zgornjem kotu.

Atlas je tudi metodološko odlično zasnovan. Vidi se, da so si njegovi sodelavci nabrali nemalo izkušenj pri delu za druge atlase in jih tu s pridom uporabili. Natančno se zavedajo, kaj se s takim tipom atlasa da prikazati in česa ne. Glede na naslov bi bilo morda upravičeno nekoliko bolj ali vsaj na vidnejšem mestu utemeljiti vključitev področja z zahoda Balkanskega polotoka.

Po Uvodnem bi pričakovali vsaj enako dobre tudi naslednje zvezke OKDA. Da se nekaj zatika, vidi mo že pri prvem zvezku, saj je drugi izšel pred njim, pa tudi ta nas v marsičem razočara. Drugi zvezek OKDA je izšel pri Nauki, v Moskvi 1988. Izdala ga je Akademija znanosti ZSSR, Inštitut za slavistiko in balkanistiko, odgovorna urednika pa sta S. B. Bernštejn in G. P. Klepikova. Uvodne strani so samo v ruščini in francoščini, Predgovor (kot tudi nadaljnji tekst) pa samo v ruščini. Kazalo je že pred Predgovorom, sledi mu kratek pregled in preglednice transkripcije OKDA. Za njo je spisek krajev, ki sestavljajo mrežo OKDA, ter sestavljalcev kart in komentarjev Drugega zvezka. Pod naslovoma Komentarji h kartam in Nektografirani materiali najdemo med drugim pojasnilo, da so komentarji v prvem, karte pa v drugem delu zvezka, kar naj bi olajšalo pregled in analizo gradiva, ki se nanaša na posamezna semantična polja leksike. Sledi seznam komentarjev in komentarji, njim pa seznam kart tega zvezka in karte. Zvezek daje odgovore na 97 vprašanj (104–201) iz poglavja Leksike vsakdanjega življenja, ki se nanašajo na obleko, obutev, posodo in druge pripomočke pri pridelavi mleka. Zbrano gradivo je dalo 10 leksikalnih in 30 semantičnih kart, za 56 odgovorov pa je podan nekartografiran, toda komentiran material.

Za ilustracijo si oglejmo primera za semantično in leksikalno karto. Vprašanje 153 se glasi: pomen besede *opAn( )K (velike črke pomenijo, da ti fonemi variirajo, praznina v oklepaju pa variacijo fonema z 0). Iz karte lahko razberemo, da na srbohrvaškem – vključno z albansko točko, makedonskem in romunskem področju ter majhnem delu Ukrajine ta leksem res pomeni *opanke* in je pomen označen kot karpatizem (s polnim krogom). V štirih točkah v južni Ukrajini pomeni ta beseda *vrsto krila*, v eni ukrajinski točki *predpasnik*, v eni poljski pa *jeremenček v opankah*, medtem ko drugi kraji v poljskih, čeških, slovaških, madžarskih in večjem delu ukrajinskih Karpatov te besede ne poznajo. Vprašanje 154, ki išče besedo za pomen »usnjene opanke« (fr. *chaussons*), pa da na prej omenjenem področju odgovor *opanke*, na češkem, slovaškem in poljskem *krpce*, na madžarskem, vzhodnem slovaškem in zahodnem ukrajinskem *bočkori*, na osrednjem ukrajinskem *hodaki*, na vzhodnem pa *postoli* (seveda v različnih fonetičnih variantah).

Drugi zvezek se od Uvodnega nekoliko razlikuje že po formatu (14,5 × 21,2 cm), barvi in kakovosti platnic, kar niti ni bistveno. Zvezek tudi ni tiskan, ampak je razmnožen tipkopolis, ki je včasih slabo čitljiv ali celo nečitljiv (gl. npr. legendo na str. 203). Karte so majhne (22,6 × 16,6 cm), zato je bilo grafične znake večkrat težko ustrezno razporediti. Področja z gostejšo mrežo postanejo tako nepregledna, tudi manjši znaki niso rešitev (gl. karti št. 21 in 37). Nasploh se velikost znakov od karte do karte spreminja, tudi ko to prostorsko ni upravičeno (prim. karti št. 14 in 17). Ne zgolj estetske napake pa najdemo na čisti karti (blankovki). Manjkajo namreč imena mest, kar otežuje orientacijo. V zgornjem desnem kotu ni naslova karte in prostora za morebitno risbo predmeta. Pri romunskih točkah manjka oznaka r (rekartografirano), na kar je sicer opozorjeno (str. 161). Legenda naj bi vsebovala tudi opozorila na primerjalne odgovore, vendar so ti le v komentarju. In še nekaj – edina hrvaška točka 191 (Paklenica) je postavljena nekam v zahodno Bosno!

Težko se strinjamo z utemeljitvijo podajanja komentarjev ločeno od kart. Če je na tak način olajšana primerjava materialov, pa je toliko bolj otežkočena primerjava karte in njej pripadajočega materiala.

kar je morda še pomembnejše. Vsekakor pa je to stvar dogovora in prav bi bilo, da bi se ga držali vsi izdajatelji. To velja tudi za naklado, saj je nesmiselno, da ima II. zvezek kar za polovico manjšo naklado od Uvodnega (500 : 1000).

Morda bi veljalo opozoriti, da se naslovi kart vedno ne ujemajo s tistimi v Vprašalnici; sprememba je nastala zaradi točnejših podatkov v procesu dela.

Pri primerjavi tabel transkripcij iz Uvodnega in II. zvezka ugotovimo, da se deloma razlikujeta tabeli 3 (primerjava transkripcij OKDA in ALR – Romunskega lingvističnega atlasa). Nasploh so pri transkripciji oz. transkribiranem tekstu možne številne napake, ko se tak tekst pretipkava ali tiska in še tako veliko število korektur je premajhno. Da se tovrstne napake pojavljajo tudi v obeh zvezkih OKDA, nam pove že primerjava komentarja oziroma indeksa h karti 90 za vprašanje 149 (Uvodni zvezek str. 27–28, II. zv. str. 85–86). Razlik je veliko (okrog 20). Kje in kaj je pravilno oziroma napačno, se brez primerjave z originalom ne da ugotoviti.

Te pomanjkljivosti pa seveda ne morejo razvrednotiti vrednosti zbranega materiala. Prav gotovo bo dal odgovore na mnoga, morda do sedaj nerešljiva vprašanja tako leksikologom, semantikom, dialektologom, fonetikom, etimologom kot tudi etnologom in še komu.

Delo za lingvistični atlas – pa naj si bo katerikoli – zahteva mnogo znanja, sodelovanja, energije, potrpežljivosti, natančnosti in ne nazadnje tudi sredstev in škoda bi bilo, da česa od tega zmanjka prav v fazi, ko postanejo rezultati tega težaškega dela v obliki publikacij tudi vidni.

Vera Smole
ZRC SAZU v Ljubljani

KNJIGA ZA DANAŠNJO RABO

Jezikovna politika (JP) je v jugoslovanski večjezikovni skupnosti nadvse občutljiva zadeva, polna nasprotij, nesporazumov in improvizacije. Hrvaški jezikoslovec D. Škiljan je napisal delo,¹ ki je za take razmere že po svoji tematiki, pa tudi po svoji sistematiki zelo pomembno in potrebno, posebno ker se pisec vprašanj loteva s teoretične, praktične (uporabnostne) in celo »futurološke« plati.

V terminološkem uvodu teoretičnega razdelka knjige so določena razmerja med pojmi koine, knjižni jezik, uradni jezik, narodni jezik ipd., predvsem pa je postavljena definicija pojma JP: to je »skupina preračunanih in večinoma institucionaliziranih postopkov, s katerimi kaka družba vpliva na jezikovne oblike javnega sporazumevanja in na oblikovanje zavesti svojih pripadnikov o teh oblikah«. Za oblikovanje in uresničevanje JP so seveda zelo pomembne družbene okoliščine, in sicer tako nejezikovne (npr. demografske, gospodarske, pravne) kakor tudi tiste, ki jih obravnavajo npr. dialektologija, sociolingvistika in druge jezikoslovne vede. Vladajoča družbena skupina (državna in druga oblast) je pri reševanju jezikovnopolitičnih vprašanj lahko neposredno vpletena (izdaja zakonske predpise o jeziku in skrbi za njihovo uveljavljanje – to je t. i. direktivni model JP) ali pa njihovo reševanje prepušča »naravnemu« dogajanju (liberalni model JP).²

V uporabnostnem razdelku skuša Škiljan s teoretično mrežo, razvito v prvem razdelku, zajeti in opisati JP v Jugoslaviji. Največjega praktičnega problema ne vidi v zapletenosti našega jezikovnega položaja (veliko število jezikov ter več ravnin oblikovanja in uresničevanja JP – od zvezne do občinske),

¹ D. Škiljan, *Jezična politika*, Zagreb 1988 (Naprijed), 162 str.

² To ne pomeni, da je vladajoči skupini v drugem primeru vseeno, kako je z jezikom, temveč da so družbena razmerja v dani jezikovni skupnosti zelo stanovitna in samodejno uravnavajo bistvene jezikovnopolitične zadeve tako, kakor je vladajoči skupini všeč, ne da bi se ji bilo treba v to posebej vmešavati. Če pa »naravni« razvoj pripelje do nepričakovanih in nezaželenih izidov, je strpnosti vladajoče skupine tudi v liberalnem modelu kmalu konec. Tako je npr. v priznani liberalni jezikovni politiki ZDA prišlo do pravcatega pretresa in predlaganja posebnih ukrepov, ko se je nekaterim zadelo, da množice priseljencev iz Mehike in od drugod s svojo španščino ogrožajo angleščino.